

כתיב: "ורחץ את בשרו במים" ומשמע שיגע בשרו במים, ולמדנו, שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, ומדכתיב: "את בשרו" ולא אמר: "ורחץ בשרו", למדנו לרבות את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שער שלא יהא בו דבר חוצץ.

אמרי בני הישיבה לתרץ: דאורייתא אין צריך אלא לעיוני דלמא מקטר [לבדוק אם נקשרו השערות], (14) אי נמי: שמא מאוס

[נתלכלך] מידי, (15) משום הציצה, ואתא ב-29 ב-1 איהו עזרא ותיקן חפיפה במסרק דוקא, משום הרחקה. (1)

ט. ושיהו רובליו מחזרין בעירות, הטעם הוא משום תכשיטי נשים [תמרוקי הנשים], כדי שיהיו מצויים להן, ולא יתגנו על בעליהם.

י. ותיקן טבילה לבעלי קריין:

אשה חוגרת בסינר בשעה שעושה מלאכתה, שאם לא כן שמא תחוס על בגדיה ותחשוף שוליה, והדבר מגונה.

14. כתבו התוספות בשם רבינו תם, שלא תיקן חפיפה אלא בראש, ומשום שהחפיפה היא בשיער דוקא כמו שהוכיחו; וכתב, דכן משמע מן הסוגיא כאן, דקאמר: "דאורייתא דילמא מיקטר"; והרמב"ן בניהו סו ב הוכיח ממה שמביאה הגמרא "את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שיער"; ודעת הפרישה [יורה דעה קצט ד] בהבנת דברי רבינו תם, דהיינו דוקא בשערות הראש שהן ארוכות ומהודקות ולא בשאר שערותיה, אך בתוספות הרא"ש בנדה סו ב בשם רבינו תם משמע, שהוא הדין בכל מקום שיער, וכן היא דעת הרמב"ן והרשב"א שם.

ורש"י כתב כאן בד"ה האשה חופפת: במסרק, ומבואר שאף לדעתו חפיפה היינו בשיער דוקא, וכן כתב רש"י כאן בתחילת עמוד ב; וכן הביא הרמב"ן בנדה סו ב, ששיטת רש"י היא, שהחפיפה היינו בשערה, [ראה רש"י ורמב"ן שם]; ומיהו התוספות בנדה שם ד"ה אם, הביאו, שבמחזור ה"ר שמעיה מבואר בשם רש"י, שחפיפה היא בכל הגוף; וכן מבואר ב"מחזור ויטרי", ובספר הפרדס לרש"י, ובספר "האורה", וכן היא דעת ה"אור זרוע" סימן שסא

להלכה, והביא שכן היא שיטת הרשב"ם.

15. כתב הרמב"ן בנדה סו ב: "ומדאמרינן מדאורייתא עיוני בעלמא דילמא מיקטר, אי נמי מיאוס מידי, שמע מינה שאפילו בכל הגוף צריכה לעיין דבר תורה, משום דילמא מיאוס במידי, משמע דלגבי הכי מקום השער ושאר מקומות שבגוף שוין, אלא דאתא עזרא וחייש דילמא אתיא לטיטעי בעיוני דשיער, משום דשכיח ביה קטרי, ואחמיר ביה חפיפה, הילכך בעי עיוני בכליה גופיה דאורייתא, ובעי נמי חפיפה למקום שיער מדאורייתא.

ולכאורה נראה, שרבינו תם שהוכיח [ראה הערה 14] מלשון הגמרא "דאורייתא לעיוני דילמא מיקטר" שהחפיפה היא בשיער, הוא מפרש מה שאמרו: "אי נמי מאוס מידי" היינו בשיער דוקא, ושלא כהבנת הרמב"ן [דמשמע שהוא מפרש דקאי על כל הגוף], שהרי אם כהבנת הרמב"ן, מה ראה היא מכאן דחפיפה היא דוקא בשיער, והרי הגמרא בהדיא מדברת הן על השיער והן על הגוף; והרמב"ן באמת לא הוכיח שחפיפה היא בשיער מלשון זו, [ראה הערה 14].

1. נתבאר על פי רש"י; והרמב"ן בנדה סו ב, פירש, שהוא משום שכיחות הקשרים בשיער, ושמה תטעה בעיונה.

[הרוג] באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה נופל בשדה לא נודע מי הכהו. ויצאו זקניך ושופטיך, ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל. והיתה העיר הקרובה אל החלל, ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר ... והורידו זקני העיר ההיא את העגלה ... וערפו את העגלה בנחל ... וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ... וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל ... — מכל מקום אם נמצא החלל קרוב לירושלים, מניחין אותה, ומודדין אל שאר העיירות הסמוכות לו.⁽²⁾

ג. ואינה נעשית עיר הנדחת, דהיינו: אף שאמרה תורה [דברים יג ג]: כי תשמע באחת עריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבת שם לאמר. יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם ... הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב, החרם אותה ואת כל אשר בה ואת כל בהמתה לפי חרב. ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה, ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך ... — מכל מקום אם אירע כן בירושלים, אין היא נידונית כעיר הנדחת, אלא העובדים נידונים כיחידים שעבדו עבודה זרה, והם נסקלים, וממונם ליורשיהם כשאר הרוגי בית דין.

ד. ואינה מטמאה בנגעים [נגעי בתים], דהיינו: אף שאמרה תורה [ויקרא יד לד]: "כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחווה, ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם ... ויצא הכהן מן הבית אל פתח

ותמהינן: וכי אטו עזרא תיקן כן?! והרי דאורייתא הוא?!

דכתיב: "ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע, ורחץ את בשרו במים"?!?

ומשנינן: טבילה דאורייתא היא לתרומה וקדשים, שאסור לטמאותם או לאוכלם בטומאה, וצריך לטבול תחילה —

ואתא הוא, בא עזרא ותיקן אפילו לדברי תורה, שלא ילמד אלא אם כן טבל תחילה לקרו.

תניא: עשרה דברים נאמרו בירושלים, וטעם כולם מתבאר בגמרא לקמן:

א. אין הבית חלוט בה, דהיינו: אף שאמרה תורה [ויקרא כה טז]: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה [בית בעיר המוקפת חומה מימות יהושע], והיתה גאולתו [של המוכר מיד הקונה] עד תום שנת ממכרו, ימים [שנה] תהיה גאולתו. ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה, וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו, לא יצא ביובל", [והיא נקראת חליטה ללוקח] — אין דין זה אמור בירושלים, ואף שהיא עיר חומה, המוכר גואל את הבית לעולם, ולכשיבוא היובל הרי הוא חוזר ללוקח, כדין מי שמכר בית בערי החצרים שאין להם חומה.

ב. ואינה מביאה עגלה ערופה, דהיינו: אף שאמרה תורה [דברים כא]: כי ימצא חלל

2. על פי לשון הרמב"ם [רוצח ט ה]: "נמצא קרוב לירושלים או לעיר שאין בה בית דין,

מגינת ורדין⁽³⁾ [שהיון] [שהיתה] שם מימות נביאים הראשונים.

ט. ואין מגדלין בה תרנגולין.⁽⁴⁾

י. ואין מלינין בה את המת, שאם מת בה אדם, באותו היום קוברים אותו מיד.⁽⁵⁾

ומבאר הגמרא את טעמם של הדינים האלו:

א. אין הבית חלוט בה: משום דכתיב: "וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיות לקונה אותו לדורותיו" —

וקסבר התנא של הברייתא: לא נתחלקה ירושלים לשבטים שחלקו את שאר הארץ,

הבית והסגיר את הבית שבעת ימים. ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית. וצוה הכהן וחילצו את האבנים אשר בהם הנגע ... ואת הבית יקציע מבית סביב ... — מכל מקום אם אירע כן בירושלים, אינו נוהג דין זה.

ה. ואין מוציאין בה זיזין [קורות היוצאות מן הכתלים] וגזוזטראות [מרפסות על פני העליה מבחוץ].

ו. ואין עושין בה אשפתות.

ז. ואין עושין בה כבשונות [משרפות סיד לקדרות].

ח. ואין עושין בה גנות ופרדסות, חוץ

וראה מה שכתב בזה ב"דבר אברהם" חלק א סימן ד אות ו.

3. א. כתב רש"י: גינת ורדין: כך שמה, והיינו "כפת הירדן [הנזכרת בברייתא דפטום הקטורת], על שם שדרך הורד לגדל על שפת הירדן; וכוונתו לומר, שמשום כך מניחין אותה, כי היא נצרכת לקטורת, וכאשר הביא המאירי משמו.

ב. הרמב"ם [בית הבחירה ד יז] כתב: "ואין נוטעין בה גנות ופרדסים, ואינה נזרעת ולא נחרשת שמא תסרח, ואין מקיימין בה אילנות חוץ מגינת ורדים שהיתה שם מימות נביאים הראשונים".

4. וכמבואר גם במשנתנו לעיל עט ב.

5. הרמב"ם [בית הבחירה ז יד] הוסיף בענין זה: ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם.

עוד הוסיף הרמב"ם מה שלא נזכר בברייתא זו:

"ואין משכירין בתוכה בתים, ואין נותנין בה

מניחים אותה ומודדין אל שאר העיירות הסמוכות לו".

ולגבי עיר שאין בה בית דין, מבואר כדברי הרמב"ם בברייתא המובאת בסוטה מה ב: "מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין, שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין, תלמוד לומר: "והיתה העיר הקרובה אל החלל] ולקחו זקני העיר ההיא", ["העיר" יתירא דרשינן, שהיה יכול לומר: "ולקחו זקניה" מכל מקום"; ולגבי ירושלים הביאו האחרונים, שכן מבואר בתוספתא סוטה ט ג.

והתוספות בבבא בתרא כג ד"ה בדליכא, תמהו: הרי מן הסוגיא שם משמע בטעם הדין שהעיר הקרובה אל החלל מביאה עגלה ערופה: כי מתוך הקרובה מוכח שמשם בא ההורג, [ולכן מבואר שם, שאם בעלמא "רוב וקרוב הולכים אחר הרוב", כי אז אם נמצאת עיר גדולה יותר ברוב עם, לא היתה מביאה העיר הקרובה עגלה ערופה], ואם כן איך הולכים לעיר אחרת שיש בה בית דין, והרי מתוך הקרובה מוכח, שהרוצח בא מאותו עיר שאין בה בית דין; ולא יישבו;

ואין אני מקיים בירושלים "לקונה אותו לדורותיו", כי מי הקנה לו. (6)

ב. ואינה מביאה עגלה ערופה: משום דכתיב: "כי ימצא חלל בארמה אשר ה'

בירושלים [כמבואר ביומא יב א: "לפי שאינה שלהן", כי לא נתחלקה ירושלים לשבטים], הוא משום שכל אחד ואחד יכול ליכנס בתוכו מפאת הקרקע שהוא מופקר לכל, ואין לבעל הבית רשות ליחד מקום זה לעצמו, ונמצא לפי זה, דהבית באמת שלו, רק ענין הדירה אינו מיוחד לו, ושפיר ישנו במכירה אלא שלא נחלט, דלא קרינן ביה "אשר לו", [לאו דוקא, דהא כתיב "אשר לו חומה", אלא כוונתו, דלא קרינן ביה: "וקם ... לקונה אותו לדורותיו"], כיון דאפשרות הדירה יש בבית זה לכל ישראל.

ואפשר, שיש להעמיס את דבריו בדברי רש"י שכתב: "דמאן מקני ליה", ואין כוונתו לומר שאין כאן הקנאה, אלא מי מקנה לו שיהיה שלו לגמרי, ונתיישב, למה לא הביאה הגמרא מתחילת הפרשה "ואיש כי ימכור"; וכן נתיישב בזה, מה שיש לו זכות גאולה ומה שחוזר ביובל, והיינו משום שבדין "בתי החצרים" לא נאמר קרא למעט, ונאמר: שבכל בית שאין בו דין בתי ערי חומה מאיזה טעם שיהיה, יש לו דין "בתי החצרים", [אך הערת ה"קובץ שיעורים" לא תתיישב בזה].

ג. ומיהו בעיקר מה שכתב בטעם הדין שאין משכירין בתים בירושלים, שהוא משום שהקרקע היא של כל ישראל, ודי בזה שלא יוכל להשכיר את הבית, אף שהעצים והאבנים הם שלו, ראה ב"קובץ שיעורים" כאן אות צה, שנתקשה בזה, למה לא יטול שכר העצים והאבנים, וכתב: "אבל כבר פירש רש"י במגילה כו א ד"ה אין משכירין, דאין נוטלין שכר מעולי רגלים [זה לשון רש"י שם: אין משכירין בעלי בתים את בתיהם לעולי רגלים, אלא בחינם נותנין להן ונכנסין לתוכן], והיינו דכיון דהקרקע שייך לכל ישראל, והעליה לרגל היא צורך של כל ישראל,

מקום לגר תושב, ואין מקיימין בה קברות, חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה, שהיו בה מימות נביאים הראשונים".

6. א. נתבאר על פי רש"י בערכין לב ב ד"ה אין הבית חלוט, שכתב: "משום דכתיב לקונה אותו לדורותיו, וקסבר לא נתחלקה לשבטים, ומאן קא מקני ליה".

הרחבה בענין מכירת בית בירושלים, ו"ירושלים לא נתחלקה לשבטים":

א. יש לעיין: למה לא למדה הגמרא מתחילת הפרשה: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה", ומי מוכר: ב. רש"י כתב כאן בד"ה אין הבית חלוט בה: "כדין בתי ערי חומה, אלא גאולה תהיה לו [לעולם] אם ירצה לגאול, ואם יגיע יובל יוצא ביובל, כבתי ערי חצרים"; ולפי מה שביאר רש"י בערכין, יש לעיין, הרי אין כאן מכירה כלל, ולא שייך גאולה ולא חזרה ביובל, שמתחילה אין כאן כלום.

וב"קובץ שיעורים" אות צד תמה בנוסח אחר על דברי רש"י כאן, כי מאחר שאין הקרקע שלו, אלא העצים והאבנים בלבד הם שלו, אם כן אין שייך כאן דין יובל, שלא מצאנו דין יובל אלא במכירת קרקע, ולא במכירת עצים ואבנים, וראה עוד שם.

ב. והנה ב"קהלות יעקב" שביעית סימן ב, ד"ה ובעיוני, עמד על לשון הברייתא: "אין הבית חלוט בה", דמה שייך אין הבית חלוט, הלא אין כאן מכירה כלל, כיון שאינו שלו! ?

וכתב לבאר, שאף על גב שירושלים לא נתחלקה לשבטים, היינו דגוף הקרקע שייך לכל ישראל, אבל הבית כיון שנבנה מעצים ואבנים שלו, הרי הוא של בעל הבית, ויכול ליטול עציו ואבניו כל זמן שירצה, והא דאין משכירין בתים

אלהיך נותן לך לרשתה", וירושלים לא נתחלקה לשבטים. (7)

ג. ואינה נעשית עיר הנדחת משום דכתיב: "עריד", וירושלים לא נתחלקה לשבטים.

7. גרסינן בבבא בתרא כג ב: "אמר רבי חנינא: רוב וקרוב הלך אחר הרוב", כלומר: אם מצד אחד יש לנו לומר בספק כל שהוא: "הלך אחר הרוב", ומאידך גיסא יש לנו לומר: "הלך אחר הקרוב", כי אז הולכים אחר הרוב ולא אחר הקרוב.

ומקשה רבי זירא שם, ממה שאמרה תורה: "והיתה העיר הקרובה אל החלל" שהיא מביאה עגלה ערופה, ומשמע: אף על גב שיש עיר אחרת שהיא גדולה ממנה ברוב עם, ויש לנו לומר: הלך אחר הרוב! ומתרצת הגמרא: אכן אין דין זה אמור אלא כשאין עיר אחרת גדולה הימנה ברוב עם; ואכתי מקשינן: וליזיל בתר רובא דעלמא [נלך אחר רוב העולם], ונאמר שאין הרוצח מהעיר הקרובה! ומשנינן: "ביושבת בין ההרים", כלומר: שאין דרך הרוצחים לבוא ממקומות אחרים לכאן.

והקשו התוספות שם בד"ה ביושבת: אם כן למה איצטריך קרא דאין ירושלים מביאה עגלה ערופה, שהרי אף על גב דכתיב על ירושלים "ירושלים הרים סביב לה", מכל מקום כל ישראל היו באין לרגל, וגם בשאר ימות השנה להביא נדרים ונדבות, וגם אומות העולם היו באים לסחורה, שקרויה "רוכלת עמים"?! ויש לפרש את הקושיא בשני אופנים:

האחד: שמא דרך ביאתם לירושלים, רצח אחד מהם את ההרוג.

השני: לאו דוקא דרך ביאתם לירושלים, אלא אפילו אם פשיטא לן שלא הרגו דרך ביאתם, מכל מקום כיון שיש בירושלים רוב שאינם מתושבי העיר, אין ירושלים צריכה להביא עגלה ערופה, שאין העיר מביאה עגלה ערופה אלא אם יש לחוש שהרוצח היה מתושביב, אבל רוצח

לא ניתנה הרשות לבנות, רק על מנת שלא לקבל שכר דירה מעולי רגלים.

ד. והנה כתב ה"חזון איש" [אורח חיים קכו ח], דלכולי עלמא מתחילה נתחלקה, שהרי עדיין בשעת חלוקה לא ידעו מקום שיבחר ה', ועוד קרא כתיב [ניהושע טו סג]: "ואת היבوسی יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם, וישב היבوسی את בני יהודה בירושלים עד היום הזה", ועוד כתוב שם [יח כח]: "וצלע האלף והיבوسی היא ירושלים גבעת קרית ערים ארבע עשרה וחצריהן, זאת נחלת בני בנימין למשפחותם"; ובשופטים [א כא]: "ואת היבوسی יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין, וישב היבوسی את בני בנימין בירושלים עד היום הזה"; ובתהלים [עח סח] כתיב: "ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב" —

אלא מאן דאמר "לא נתחלקה לשבטים", היינו שנשאר זכות לכל ישראל, וכדתניא שאין משכירין להם בתים, אבל מכל מקום היא נחלתם בקנין הגוף, אלא שלכל ישראל זכות שימוש בבואם לירושלים, ומאן דאמר "נתחלקה": לא נשאר זכות לכל ישראל בירושלים, ומאן דאמר "לא נתחלקה": היינו, שעל דעת כן חילקו, שהמקום שיבחר ה' לקדושת אכילת קדשים ומעשר שני, יהיה לכל ישראל בו זכות.

ולפי דברי ה"חזון איש" היה מקום ליישב את הקושיות דלעיל על לשון הגמרא ועל רש"י; ומיהו לשון רש"י במגילה כו א ד"ה ואין ירושלים מטמאה בנגעים, דלאו אחוזה היא, כדאמרין לקמן דסבירא ליה להאי תנא לא נתחלקה ירושלים לשבטים, ולא נפלה בגורל לא ליהודה ולא לבנימין".

ד. ואינה מטמאה בנגעים משום דכתיב: "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם", וירושלים לא נתחלקה לשבטים.⁽⁸⁾

ה. ואין מוציאין בה זיזין וגוזזרות, הטעם הוא:

מפני אהל הטומאה, שמא יהא כזית מן

המת מוטל בארץ, והגוזזרות מאהילות עליו ועל אנשים הרבה, ונמצא מרבה את הטומאה.

וגם משום דלא ליתזקו עולי הרגלים [שלא ייזקו עולי רגלים], כשייכשלו בזיזין ובגוזזרות.⁽⁹⁾

שאינו מתושבי המקום, אינו מחייב את העיר בעגלה ערופה.

ומדברי ה"ר ישעיה כאן, שתירץ: "שיש צד אחד לירושלים שאין גילין לבוא לדרך אותו צד, ונראה שלצד צפון היה וכו'", מוכח כפירוש ראשון; וכן משמע גם מדברי התוספות, שהעמידו קושייתם על הסוגיא דשם, ומשמע שכל קושייתם היא משום ש"רוב וקרוב הלך אחר הרוב", ואם נפרש כפירוש שני, אם כן אינו ענין להא ד"רוב וקרוב הלך אחר הרוב", שהרי מצד קרוב אין אנו יודעים אלא שהרוצח בא מהעיר הקרובה, אבל אחר דין זה יש לנו לומר, שהרוצח לא היה מיושבי העיר, כיון שרובם אינם מתושבי העיר, ואין זה סתירה ל"קרוב".

ותירצו התוספות: ויש לומר שהיו מקומות שלא היו גילים לבוא רק בני ירושלים; אי נמי בימי חזקיה, שכל ישראל היו שם ולא היו באין לסחורה; וראה עוד מה שכתב הרשב"א שם.

8. הנה בסוגיא מבואר בטעמם של ארבעה מהדינים המיוחדים לירושלים ["בתי ערי חומה", "עגלה ערופה", "עיר הנדחת" ו"נגעי בתים"], שהוא משום "ירושלים לא נתחלקה לשבטים".

ויש לדקדק בלשון הרמב"ם, שלגבי "עגלה ערופה" [רוצח ושמירת נפש ט ד], ולגבי "עיר הנדחת" [עבודה זרה ד ד], ולענין "נגעי בתים" [טומאת צרעת יד יא], כתב את הטעם משום שלא נתחלקה לשבטים, ואילו גבי "בתי ערי חומה" [שמיטה ויובל יב יב] לא כתב את הטעם משום שירושלים לא נתחלקה לשבטים.

ומיהו בהלכות בית הבחירה [ז יד] הביא את כל דיני ירושלים כאחד, וכתב: "ואין הבית נחלט בה, ואינו מטמא בנגעים, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואינה מביאה עגלה ערופה, לפי שלא נתחלקה לשבטים".

9. א. הרמב"ם [בית הבחירה ז יד] כתב: "ואין מוציאין הימנה זיזין וגוזזרות לרשות הרבים מפני אהל הטומאה", ולא כתב את הטעם השני.

ב. שנינו במשנה בכבא בתרא ס א: "אין מוציאין זיזין וגוזזרות לרשות הרבים [פן ייכשלו בהם בני רשות הרבים, רשב"ם], אלא אם רצה כונס לתוך שלו, ומוציא"; והקשו: אם כן אין דין זה מיוחד לירושלים!?

וב"ספר המפתח" הביאו בשם שו"ת הריטב"א, שבירושלים האיסור הוא אפילו אינו מוציא לרשות הרבים, אלא כונס לתוך שלו; [ואפשר, שלכן נקטה הגמרא את הטעם מפני עולי רגלים, ולא משום שאר בני רשות הרבים, ומשום שרק לעולי רגלים חששו חכמים אפילו בכונס לתוך שלו].

ומיהו לשון הרמב"ם [בית הבחירה ז יד]: "ואין מוציאין הימנה זיזין וגוזזרות לרשות הרבים". [אלא, שעל דרך זה יש לומר, לפי מה שכתב הרמב"ם — נזקי ממון יג כד: "אין מוציאין זיזין וכצוצטריות לרשות הרבים, אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו", והיינו משום שבכל הערים הטעם הוא משום שמא ייכשלו בהם בני רשות הרבים, וכל שהוא למעלה מגמל ורוכבו אין חשש זה, ואילו בירושלים אסור

שנינו במשנה: אין מגדלין הזורין בכל מקום:

תנו רבנן: כשצרו מלכי (13) בית חשמונאי זה על זה שהיו אחים מבית חשמונאי רבים על דבר המלוכה, היה הורקנוס [אחד האחים] **מכפנים, ואריסטובולוס** [אח שני] **מבחוץ**, (14), שהיה צר על ירושלים, והביא עמו חיל רומיים —

ובכל יום היו משלשלים להם — אנשי ירושלים הנתונים במצור לאלו שצרו עליהם — **בקופה דינרים** [מתרומת הלשכה] דרך החומה, והיו מעלין להם — אלו שצרו מבחוץ — **תמידים** להקרבה על המזבח.

היה שם — בפנים בין אנשי ירושלים — **זקן אחד, שהיה מכיר בחכמת יונית, ולעז להם** — לאותם שבחוץ — **בחכמת יונית:**

“כל זמן שעוסקין אלו שבפנים בעבודה, אין הם נמסרים בידכם”!

ו. **ואין עושין בה אשפתות**, הטעם הוא **משום שרצים**, (10) שדרכן ליגדל באשפה, ומרבים טומאה, לפי שמתים שם, ומטמאים את הקדשים שבירושלים.

ז. **ואין עושין בה כבשונות**, הטעם הוא **משום קוטרן** [עשן], שמשחיר את החומה, וגנאי הוא, ובעינן שתהיה ירושלים עיר “כלילת יופי”.

ח. **ואין עושין בה גנות ופרדסין**, הטעם הוא **משום פירחא** [סרחון], (11) של עשבים רעים הגדלים שם, ותולשים אותם וזורקים בחוץ; וגם דרך לזבלן ויש סרחון.

ט. **ואין מגדלין בה תרנגולין**, הטעם הוא **משום קדשים**, שהתרנגולים מנקרים באשפה, ומביאים בשר שרצים מתים בפיהם, ומטמאים את הקדשים.

י. **ואין מלינין בה את המת: גמרא היא**, מסורת היא בידינו, ואין טעם לדבר. (12)

אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה”]; ועוד: איך אמרו שמסורת היא ואין טעם לדבר, והרי מקרא מלא הוא?!

ותירץ: ושמא יש לומר, שבירושלים אין מלינין ואפילו לכבודו, ואילו בעלמא לכבודו מותר, [וכמו ששנינו שם: “הלינהו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין, אינו עובר עליו”].

13. בסוטה מט ב ובמנחות סד ב, הגירסא בכרייתא הוא: “כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה”.

14. בסוטה מט ב ובמנחות סד ב, הגירסא היא בהיפוך: “הורקנוס מבחוץ ואריסטובולוס מכפנים”.

אפילו למעלה מגמל ורוכבו, ומשום אהל הטומאה; וצריך תלמוד].

10. כן גרס רש”י, וכן הוא ברמב”ם בית הבחירה ז יד.

11. מרש”י נראה שגרס בגמרא: “סרחון”.

12. א. ב”מסורת הש”ס” ציין, שבזוהר פרשת נשא יש טעם לדבר.

ב. הקשה ה”שיטה” ב”שיטה מקובצת”: מאי איריא ירושלים, והרי הלכה רווחת שאסור להלין את המת, והמלין את מתו עובר בלאו ד”לא תלין נבלתו על העץ” כדאיתא פרק אלו מגלחין, [ראה משנה בסנהדרין סו א: “ולא זו בלבד אמרו,

למחר שילשלו דינרין בקופה, והעלו להם —
אותם שבחזן — חזיר.

כיון שהגיע החזיר להצי החומה, נעץ החזיר
צפרניו בחומה כדרך החזיר כשגוררים אותו,
ונודעזעה ארץ ישראל — מחמת המלך
שבערה על חילול שמו — (15) ארבע מאות
פרסה על ארבע מאות פרסה.

באותה שעה אמרו:

א. ארור האיש שיגדל חזירים. (16)

ב. וארור האדם שילמד את בנו חכמת
יוונית.

ועל אותה שעה — שצרו על העיר, והחריבו
את תבואות השדה שסביבות ירושלים —
שנינו במשנה במנחות סד ב:

”מצות העומר להביא מן הקרוב [ממקום
קרוב לירושלים], (17) לא ביכר הקרוב
לירושלים, מביאין אותו מכל מקום, מעשה
שבא העומר מגנות הצריפין, (18) [שהוא שם
מקום מרוחק מאד מירושלים], ושתי הלחם
מבקעת עין סוכר”, [שם מקום מרוחק מאד
מירושלים].

קא סלקא דעתין ש”חכמת יוונית” היא לשון
יוונית, ולפיכך מקשינן: וחכמת יוונית מי
אסירא וכי אטו אסורה היא?!

והתניא: אמר רבי:

בארץ ישראל לשון סורסי [לשון קרובה א-29
לארמית] (1) למה לספר בה, שהיא לשון
נלעגת?! אלא או לשון הקודש, או לשון
יונית (2) שהיא לשון צחה.

ואמר רבי יוסי: (3) בבבל לשון ארמי למה

המצוות”, אלא שאין טעם זה שייך כאן, היות
ולא היה אפשר להביא ממקום קרוב.

1. כן פירש רש”י בסוטה מט ב, והוסיף: ”ואומר
אני שהוא לשון גמרת ירושלמי”.

והתוספות פירשו כאן, שהוא לשון ארמי,
ונתנו טעם למה מתחילה גבי ארץ ישראל
קורה: ”לשון סורסי”, ואחר כך גבי בבל קורה:
”לשון ארמי”, כי השפה משתנית קצת לפי
המקום, והיה הבדל בין השפה שהיו מדברים
בארץ ישראל, לזו שהיו מדברים בבבל; וראה
עוד בדבריהם.

2. ומשום שארץ ישראל קרובה ליון, נקט לשון
זו.

3. ב”שיטה” שב”שיטה מקובצת”, נתקשה לשם
מה הביא את רבי יוסי, שאינו שייך לעניננו, ולא
יישב.

15. רש”י סוטה מט ב.

16. כתב המאירי: שאם כי בלאו הכי אסור
לעשות מסחר בחזירים ובכל נבילות וטרפות,
מכל מקום הוסיפו על זה את עונש החרם.
והרשב”א תירץ: בחזירים אפילו אם נודמנו
לו או נפלו לו בירושה, אסור לגדלם, אלא
מוכרם על יד על יד.

17. במשנה במנחות סד ב הגירסא היא: ”גגות
צריפין”; והיא הגירסא הנכונה, כמבואר בגמרא
שם, ש”איגרא” דהיינו גג, רומז ל”גגות”.

18. ”ובשאר השנים מצוה להביא מן הקרוב
לירושלים, כדכתיב: ”כרמל תקריב”, שיהא הזרע
לח, והכר מלא ממנו, וכשהוא בא מרחוק
מתייבש ומתמעך, ואין כר השבולת מלא מן
הגרעין”, רש”י סוטה מט ב; ובמנחות סד ב
איתא עוד טעם משום ”אין מעבירין על